

Anmeldelser

Mens vi venter på SNU ...

Unto Vesa, Planen på ett kärnvapenfritt Norden, Tampere: Freds- och konfliktforskningsinstitutet, Forskningsrapporter nr. 18, 1979, 51 s.

Eva Nordland, Nedteiling? Den norske debatten om NATOs nye atomvåpen, Oslo: Universitetsforlaget, 1980, 208 s.

Magne Barth (red.), Forhåndslagring i Norge?, Oslo: Pax Forlag, 1980, 224 s., 60,00 dkr.

Thorbjørn Jagland, Sverre Bergh Johansen, Jostein Nyhamar og Arne Treholdt (red.), Atomvåpen og usikkerhetspolitikk, Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1980, 399 s., 97,00 nkr.

Bjørn Egge, Atomvåpen og norsk sikkerhetspolitikk, Oslo: Morgenbladet, 1981, 24 s.

Nedrustningsarbeidets plass i sikkerhetspolitikken, Oslo: Utenriksdepartementet og Utvalget for rustningskontroll og nedrustning, 1981, 85 s. gratis.

Johan Jørgen Holst, Atomvåpen og norsk sikkerhetspolitikk, Oslo: Den norske Atlanterhavskomiteé, 1981, 21 s., gratis.

Grethe Værnø, Atomvåpenfri zone - blindgate eller vei til varig fred?, Oslo: Universitetsforlaget, 1981, 91 s., 48,00 nkr.

Alva Myrdal, Ett kärnvapenfritt Europa?, Stockholm: Utrikespolitiska Institutet, Världspolitikens dagsfrågor, nr. 7-8, 1981, 56 s., 26,00 skr.

Mens vi venter på Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg, SNU's på forhånd stærkt omtalte redegørelse for Norden som en atomfri zone, kan det være af interesse at kaste et blik på diskussionen om dette og beslægtede emner i vore nordiske broderlande og særlig Norge, hvorfra det meste af inspirationen til den hjemlige beskæftigelse med tanken er kommet, og som i det sidste par år har oplevet den mest omfattende og lidenskabelige sikkerhedspolitiske debat siden NATO-medlemskabet i 1949. Et af de mest effektfulde indslag i denne var ambassadør Jens Evensens forslag i efteråret 1980 om, at de nordiske lande skulle indlede drøftelser om at gøre Norden til en atomfri zone. Han tog hermed en ide op, som første gang lanceredes på nordisk grund i 1963 af den finske præsident Kekkonen, og som senere er undergået en række mindre revisioner, senest i hans tale i Stockholm i maj 1978.

Interessen for Norden som en atomfri zone må derfor tage udgangspunkt i Kek-

Anmeldelser

Mens vi venter på SNU ...

Unto Vesa, Planen på ett kärnvapenfritt Norden, Tampere: Freds- och konfliktforskningsinstitutet, Forskningsrapporter nr. 18, 1979, 51 s.

Eva Nordland, Nedteiling? Den norske debatten om NATOs nye atomvåpen, Oslo: Universitetsforlaget, 1980, 208 s.

Magne Barth (red.), Forhåndslagring i Norge?, Oslo: Pax Forlag, 1980, 224 s., 60,00 dkr.

Thorbjørn Jagland, Sverre Bergh Johansen, Jostein Nyhamar og Arne Treholdt (red.), Atomvåpen og usikkerhetspolitikk, Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1980, 399 s., 97,00 nkr.

Bjørn Egge, Atomvåpen og norsk sikkerhetspolitikk, Oslo: Morgenbladet, 1981, 24 s.

Nedrustningsarbeidets plass i sikkerhetspolitikken, Oslo: Utenriksdepartementet og Utvalget for rustningskontroll og nedrustning, 1981, 85 s. gratis.

Johan Jørgen Holst, Atomvåpen og norsk sikkerhetspolitikk, Oslo: Den norske Atlanterhavskomiteé, 1981, 21 s., gratis.

Grethe Værnø, Atomvåpenfri zone - blindgate eller vei til varig fred?, Oslo: Universitetsforlaget, 1981, 91 s., 48,00 nkr.

Alva Myrdal, Ett kärnvapenfritt Europa?, Stockholm: Utrikespolitiska Institutet, Världspolitikens dagsfrågor, nr. 7-8, 1981, 56 s., 26,00 skr.

Mens vi venter på Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg, SNU's på forhånd stærkt omtalte redegørelse for Norden som en atomfri zone, kan det være af interesse at kaste et blik på diskussionen om dette og beslægtede emner i vore nordiske broderlande og særlig Norge, hvorfra det meste af inspirationen til den hjemlige beskæftigelse med tanken er kommet, og som i det sidste par år har oplevet den mest omfattende og lidenskabelige sikkerhedspolitiske debat siden NATO-medlemskabet i 1949. Et af de mest effektfulde indslag i denne var ambassadør Jens Evensens forslag i efteråret 1980 om, at de nordiske lande skulle indlede drøftelser om at gøre Norden til en atomfri zone. Han tog hermed en ide op, som første gang lanceredes på nordisk grund i 1963 af den finske præsident Kekkonen, og som senere er undergået en række mindre revisioner, senest i hans tale i Stockholm i maj 1978.

Interessen for Norden som en atomfri zone må derfor tage udgangspunkt i Kek-

kenen-planen, dens indhold og forudsætninger. Hertil er den finske fredsforsker Unto Vesa Planen på ett kärnvapenfritt Norden (1979) en glimrende introduktion. Vesa konstaterer indledningsvis, at Kekkonen-planen idemæssigt hviler på Undén-planen af 1961 snarere end på 1950'ernes sovjetiske og østeuropæiske zoneforslag. Endvidere relaterer han planen til Finlands generelle udenrigspolitiske problematik samt til den internationale diskussion - særlig i FN-regie - om atomfrie zoner. Hovedinteressen samler sig dog om at analysere planens udvikling i 1970'erne og reaktionerne på den både i de øvrige nordiske lande og blandt stormagterne. På baggrund heraf konkluderer Vesa sin omhyggelige og nuancerede analyse med at konstatere, at "de reelle förutsättningarna för ett fortskridande ser mycket små ut" (p. 40).

Dette var i hvert fald en realistisk vurdering i 1979. Men et år senere kastede Jens Evensen som nævnt en brand ind i den norske debat, i øvrigt på et tidspunkt, hvor udenrigsminister Knut Frydenlund befandt sig - af alle steder - i Helsinki. Når effekten blev så stor, skyldes det dog næppe dette pikante forhold, men snarere, at initiativet kom til at fokusere den bredere sikkerhedspolitiske debat, der startede så småt omkring neutronbombe-spørgsmålet i 1977-78, og som i 1979-80 blussede op omkring regeringens stillingtagen til NATOs TNF-beslutning og spørgsmålet om NATO-forstærkninger til Norge. Foruden en aldeles uoverskuelig avisdebat har den norske debat også aflejret en række publikationer af vidt forskellig karakter og kvalitet, som her skal præsenteres, i alt korthed.

Eva Nordlands Nedteiling (1980) indeholder først og fremmest en grundig kronologisk-tematisk gennemgang af den norske TNF-debat i 1979. Hendes sym- eller rettere antipatier er klare: "Jeg er fortvilet ved tanken på hva [TNF] - vedtaket kan få av konsekvenser inn i fremtiden", men hendes gengivelse af debatten er fair, og det samme gælder hendes analyse af dens hoveddimensioner - uden at man af den grund behøver at købe hendes argumentation, at modstanderne af TNF-beslutningen var dem, der anskuede sagen i en (korrekt) bred sammenhæng, mens tilhængerne anlagde et (for) snævert og forenklet perspektiv. Hendes privatiserende udgangspunkt (jvf. ovenstående citat) og lidt påtrængende idenfifikation med den menige Ola Nordmann kan virke irriterende, men bogen giver god og levende besked om en spændende offentlig debat og dens udvikling.

Efter at TNF-spørgsmålet havde fundet sin (foreløbige) afklaring med NATOs "dobbeltsbeslutning" i december 1979, trængte et nyt problem sig frem i forgrunden af den norske debat. Forhåndslagring i Norge?, der fortrinsvis er skrevet af forskere omkring fredsforskningsinstituttet i Oslo, PRIO, tager udgangspunkt i spørgsmålet om forhåndslagring af tungt materiel til amerikanske forstærkninger i Midt-Norge, som der blev sluttet en norsk-amerikansk aftale om i 1980. Men de

flESTE af forfatterne interesserer sig mindre for selve aftalen end for, hvad de ser som tendenser til at gøre Norge til en fly- og flådebase for en offensiv britisk-amerikansk krigsførelse mod Kola-halvøen og den røde flåde i Norskehavet. Den tidligere amerikanske forsvarsminister Browns udtalelse om, at konflikter fra Persergolfen kan brede sig til andre områder som for eksempel Norge opfattes af forfatterne til denne (og den følgende) bog som symptomatisk for en ny amerikansk strategi, der placerer Norge centralt i en konflikt mellem supermagterne, der er Norge udvedkommende, eller rettere imod dets sikkerhedspolitiske interesser. Bidragene er velinformerede, men også noget selektivt dokumenterede. De er skrevet, før forstærkningsaftalen blev offentliggjort i november 1980, med undertagelse af Nils Petter Gleditschs og Per Bergs afsluttende artikel; denne har meget svært ved at redde tesen om aftalen som led i en fremskudt, offensiv strategi i land.

Atomvåpen og usikkerhetspolitikk samler på en måde trådene fra debatten i 1979-80 samtidig med, at den peger frem mod temaet for debatten i 1981: Norden som en atomfri zone. Bogen, der henvender sig til den norske arbejderbevægelse, adskiller sig i grundlæggende synspunkter ikke fra de ovenfor anmeldte. Et gennemgående tema er de negative tendenser, man ser i våbentechnologien (øget trafiksikkerhed især) og i den nye amerikanske strategi (P.D. 59) og som resulterer i et skift fra en vestlig afskrækkelses- til en "warfighting"-strategi og i en truende europæisering af kernevåbenkrigen. Et andet tema er, at Norges og USAs sikkerhedspolitiske interesser ikke er sammenfaldende, men tværtimod i mange henseender modsatrettede. Endelig er kravet om international nedrustning et gennemgående emne i bogens ca. 20 artikler.

En del af disse beskæftiger sig også mere direkte med norsk sikkerhedspolitik og dens udformning. Jeg skal her blot nævne Martin Sæters velræsonnerede artikel om norsk NATO-politik, som placerer emnet i en bredere international-politisk sammenhæng end de fleste andre bidrag. Sæter forudser - måske dog noget forhastet - at Norge i den allernærmeste fremtid må foretage en fundamental nyvurdering af sin alliancepolitik, bort fra den atlantiske orientering, der har præget 1970'erne og i retning af en mere europæisk, afspændingsorienteret linie.

Endelig tager Jens Evensen og Sverre Lodgaard fat på zone-ideen. Evensen ser en atomfri zone i Norden som et afspændingspolitisk modtræk til den nye amerikanske strategi. Også Lodgaard ser en atomfri zone som led i en strategi, der tilstræber "frakobling" snarere end "tilkobling" til den amerikanske kernevåben-"garanti".

Atomvåpen og usikkerhetspolitikk er givetvis den solideste og bedst gennemarbejdede af de her anmeldte publikationer. Dette anerkendes også af generalmajor Bjørn Egge i hans lille kommentarhæfte til bogen. Men han kritiserer også skarpt,

hvad han ser som dens ensidige kritik af USA og især dens over- og fejlfortolkninger af udviklingen i amerikansk strategi både på det atomare og konventionelle område.

Den norske debat om Norden som atomfri zone, der tog fart efter offentliggørelsen af forstærkningsaftalen, har afsløret tre hovedsynspunkter. Venstrefløjssynspunktet, der dækker Sosialistisk Venstre og Arbeiderpartiets venstrefløj, betoner konceptets nordiske aspekt (zonen skal primært begrænses til Norden, initiativet skal være nordisk); det er her repræsenteret af Evensen og Lodgaard. Heroverfor står et midterstandpunkt, repræsenteret af Arbejderpartiets flertalsgruppe, der nok går ind for tanken, men kun under forudsætning af sovjetiske modydelser og af, at zonen bliver led i et bredere europæiske arrangement. Endelig er det et meget skeptisk borgerligt synspunkt, som især føres i marken af det nye regeringsparti Høyre.

Den betingede accept af zone-ideen er her repræsenteret af to debatindlæg af statssekretær Johan Jørgen Holst, dels ved en konference i januar i år, refereret i Nedrustningsarbeidets plass i sikkerhetspolitikken, dels i pjecen Atomvåpen og norsk sikkerhetspolitikk. Holst, der har spillet en væsentlig rolle for udformningen af norsk sikkerhedspolitik i 1970'erne, og som også er en internationalt anerkendt sikkerhedspolitisk forsker, opstiller tre rammebetingelser for, at en atomfri zone kan indgå i officiel norsk politik: 1) at den ikke ændrer Norges forhold til NATO, 2) at den sikrer Norges tilknytning til den bredere sikkerhedsordning i Europa, og 3) at ligevægtsordningen i Nordeuropa opretholdes. Endvidere lægger han vægt på at mindske den konkrete sovjetiske atomtrussel mod Norge. Hermed er også afstanden til venstrefløjssynspunkterne klart markeret: Holst ønsker tilkoblingen til den amerikanske atomstrategi bevaret og ser den sovjetiske missiltrussel som den væsentligste for Norge. Han opstiller i den forbindelse klare ønskemål om en udtynding af de sovjetiske taktiske missilstyrker i Leningrad-militærdistriktet. Endelig lægger han vægt på, at zonen kun kan realiseres i forbindelse med de kommende TNF-forhandlinger mellem USA og Sovjetunionen, ikke som et isoleret nordisk initiativ.

En af de skarpeste kritikere af zone-ideen i norsk debat er Grethe Værnø, nyvalgt stortingsmedlem for Høyre. Bogen er et forsøg på at gennemføre den konsekvensanalyse af tanken, som hun bebrejder dens fortalere for ikke at gøre. I modsætning til de fleste deltagere i debatten lægger hun også sit sikkerhedspolitiske grundsyn frem: Sovjet er en ekspansiv magt; Norges sikkerhed er afhængig af NATO-garantien, inden hun påbegynder analysen. Men desværre synes Værnø mere ude i et polemisk end i et analytisk ærinde; hun har mange gode pointer, men svækker dem ofte ved at overspille de (negative) konsekvenser hun ser af en gennemførelse

af venstrefløjens zoneideer; midterstandpunktet beskæftiger hun sig ikke meget med ud fra den ikke helt forkerte opfattelse, at det i nogen grad savner idemæssig substans. Værnø har givetvis ret i, at zone-tanken har neutralistiske træk, men herfra til at hævde, at dens gennemførelse vil betyde, at Norge ikke længere kan deltage i NATOs integrerede forsvarssystem, er der et langt skridt. Ligeledes overdriver hun de kontrolmuligheder, som en atomvåbenfri zone vil give Sovjetunionen i forhold til Norge. Værnø afviser, at de (negative) stormagtsgarantier, der efter de flestes opfattelse skal knyttes til en atomfri zone, kan få nogen sikkerhedsmæssig betydning. En gennemførelse af tanken vil derfor betyde en alvorlig svækkelse af Norges sikkerhed; den vil ikke engang kunne mindske risikoen for atomkrig i og omkring Norge.

Det er nok ikke rigtigt at opfatte Værnø som fuldstændig repræsentativ for den nydannede Høyre-regering. Men under alle omstændigheder må man gå ud fra, at zone-ideen fra nu af vil spille en langt mere underordnet rolle i officiel norsk politik, end den gjorde i Brundtland-regeringen, og at Willoch-regeringen i højere grad vil interessere sig for perspektiverne i de kommende TNF-forhandlinger mellem USA og Sovjet. Zone-debatten vil formentlig fortsætte, men da den, som Værnø påpeger, i virkeligheden drejer sig om noget langt bredere, nemlig Norges generelle sikkerhedspolitiske orientering, er det mest sandsynligt, at "debattoget" ruller videre, og at næste "station" hedder TNF, dvs. spørgsmålet om kernevåbenes rolle i Europa som helhed.

Netop dette er problemstillingen i det sidste skrift, der skal anmeldes, den svenske nedrustningsveteran Alva Myrdals Ett kärnvapenfritt Europa?, et af de relativt få indslag i en svensk debat, der slet ikke har haft det omfang eller den intensitet, der har præget den norske. Myrdal opfatter Europa som helhed som et gidsel for de to supermagter, som den forudftalte slagmark for en eventuel kernevåbenkrig i en situation, hvor det er blevet for bekosteligt at inddrage deres egne territorier. Europa har derfor også en interesse i at blive frakoblet supermagternes indbyrdes konflikt og særlig deres kernevåbenstrategier gennem skabelsen af et Europa uden kernevåben. Dette mål kan nås ad mange veje, ved ensidige initiativer, ved bilaterale aftaler og ved multilaterale arrangementer (zoner); hovedsagen er, at nogen gør en begyndelse, for eksempel til oprettelse af en atomfri zone i Norden. Myrdal lægger i den forbindelse meget stor vægt på stormagternes mere eller mindre klart udtalte vilje til at give negative garantier over for lande i en atomfri zone, dvs. verbale forsikringer om ikke at ville angribe eller true med atomvåben, som efter hendes - optimistiske - mening giver tilstrækkelig sikkerhed for de deltagende lande. Omvendt er hun stærkt kritisk over for de krav om kontante modbydelser fra sovjetisk side, der er rejst i

den norske og svenske debat, fordi de ikke er afbalanceret af tilsvarende krav om begrænsninger i USAs kernevåbendeployering, for eksempel i Norskehavet. Under alle omstændigheder vil supermagterne altid kunne ramme Norden fra deres territorier, og hvis alle potentielle zone-medlemmer skulle have deres "særkrav" opfyldt, vil man ingen vegne komme. Myrdal ligger således på linie med den norske venstre-fløj og tankerne bag den oprindelige Kekkonen-plan.

Med de ændrede ydre konjunkturer (resultatet af det norske valg og påbegyndelsen af TNF-forhandlingerne) er der næppe grund til at tro, at vi herhjemme skal opleve en reprise på den norske zone-debat, og det ville også være at køre debatten ind på et fejlspor. Alligevel kan der udtrages adskillige nyttige, både positive og negative erfaringer af den norske debat. Den danske debat behøver ikke at efterligne den selektive perception og den tidvise ufordragelighed, der har karakteriseret den norske, men derimod nok deltagernes engagement og deres relativt høje informations- og analyseniveau. Der er mange velfunderede argumenter at hente i den norske debat uanset ens syn på den atomfri zone og de øvrige, måske endnu vigtigere spørgsmål, der er indgået i den.

Nikolaj Petersen

Helge Andersen, Danmark - en multinational koloni?, København: Hans Reitzel, 1981, 144 s., 86,50 kr.

Igennem de senere år er der i takt med kapitalens internationalisering opstået en stigende interesse for studier af multinationale selskaber. Interessen har primært samlet sig om disse selskabers aktiviteter i og betydning for landene i Den tredje verden, men derudover har mange europæiske forskere og politikere været optaget af de amerikanske selskabers investeringer i Europa ("Den amerikanske udfordring").

Der er forholdsvis få analyser af den danske industristruktur og de multinationale selskabers betydning for Danmark. Helge Andersen er en undtagelse, og hans bog Hvem ejer Danmark? er efterhånden en klassiker. I sin seneste bog stiller han spørgsmålet, om Danmark er en multinational koloni. Ud fra en strengt definitionel betragtning er det vel næppe muligt at tale om en multinational koloni, men klare og præcise definitioner er ikke Helge Andersens speciale. Det, der interesserer ham, er at konstatere, i hvilken udstrækning Danmark er et led i en international kapitalisme, og om vi er i stand til at frigøre os herfra.

Dette gør han ved minutiøst at gennemgå en række danske og udenlandske registre over ejerforhold, og på den baggrund opstiller han en liste over udenlandske aktiviteter og datterselskaber i Danmark. Denne liste, der er ordnet alfabetisk efter